

В. В.МАТЮХА, М. Т. МОВЧАН
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СФЕРИ НАДРОКОРИСТУВАННЯ ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГІРНИЧИХ ВІДНОСИН

В статті розглянуто інституціональний підхід до економічних процесів у сфері надрокористування, зокрема визначені пріоритети інституціональних перетворень. Запропонован методичний підхід до визначення економічного ефекту від інституціонального реформування сфери надрокористування.

Ключові слова: інституціоналізація, сфера надрокористування, гірничі відносини.

В статье рассмотрен институциональный подход к экономическим процессам в сфере недропользования, в частности определены приоритеты институциональных преобразований. Предложен методический подход к определению экономического эффекта от институционального реформирования сферы недропользования.

Ключевые слова: институционализация, сфера недропользования, горные отношения.

In this article it is considered institutional the approach to economic processes in sphere of bowels of the earth, priorities institutional transformations to this sphere in particular are certain. The methodical approach of definition of economic benefit from institutional reforming of sphere of bowels of the earth is offered.

Key words: institutionalization, sphere of bowels of the earth, mountain attitudes.

У сучасній ринковій системі реалізація економічних функцій суспільства відбувається в інституціональних формах шляхом застосування інституціонального підходу. Інституціональний підхід до економічних процесів у будь-якій сфері національного господарства, в тому числі надрокористуванні, полягає в їх упорядкуванні, забезпеченні необхідної для суспільства міри підпорядкування приватних інтересів суспільним. Цей підхід передбачає обов'язкове створення інституціонального середовища. Інституціональне середовище як складова частина інституціональної структури економіки являє собою сукупність норм та правил, тобто правил гри, що утворюють економічні, соціальні та юридичні рамки взаємодії між суб'єктами.

Через невідповідність інституціонального середовища сучасним економічним реаліям, що склалися у вітчизняній сфері надрокористування, не забезпечується раціональне використання надр, включаючи економічний та екологічний аспект [1]. Про це йдеться в Указі Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України" від 3 лютого 2010 року № 90/2010 "Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у галузі геологічного вивчення і використання надр". Низька якість інституціонального середовища сфери надрокористування пояснюється наявністю недосконалих (слабких) норм та правил, що регулюють гірничі відносини (з приводу використання надр) між державою як власником природних ресурсів та надрокористувачами (геологорозвідувальними та

видобувними підприємствами) [2]. Тому тільки інституціональні реформи в цій галузі економіки можуть гарантувати раціональне надрокористування.

Метою цієї роботи є розробка пропозицій щодо інституціональних перетворень у вітчизняній сфері надрокористування та методики оцінки економічної ефективності від їх реалізації.

На нашу думку, інституціональне реформування вітчизняної сфери надрокористування потребує застосування не тільки комплексу організаційно-правових заходів, а й визначення серед них пріоритетних. Стратегічна мета та пріоритетні завдання інституціональних перетворень вітчизняної сфери надрокористування (рис.) включають одночасне реформування існуючої структури системи державного управління надрокористуванням та вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює гірничі відносини (з питань використання надр) між державою та надрокористувачами. Слід зазначити, що державне управління вітчизняною сферою надрокористування здійснюється профільними установами з метою визначення загальних потреб, інтересів бізнесу та держави, цілей суспільства, пов'язаних із надрокористуванням, та їх задоволення шляхом розробки та впровадження у практику відповідних нормативно-правових актів, контролю за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення ефективних комплексних заходів щодо розвідки, видобутку та використання мінерально-сировинної бази, охорони навколишнього природного середовища. Отже, держава через інституціональну (регуляторну) політику в сфері надрокористування має забезпечити ефективне і раціональне використання надр, тобто від держави як головного інституту у здійсненні регуляторної політики в цій сфері вимагається інституціоналізація таких норм і правил, які відповідають однаковою мірою як економічним інтересам держави, так і господарюючих суб'єктів.

Ураховуючи той факт, що сьогодні не існує методичного підходу до визначення економічного ефекту від застосування інституціональних перетворень у сфері надрокористування, практичний інтерес становить розробка методичного підходу до здійснення такої оцінки в цій сфері.

На нашу думку, економічний ефект від реалізації інституціональних перетворень (від знов створених правил та норм, сукупна дія яких стала результатом реформування або реорганізації) у сфері надрокористування можна розрахувати за наступною формулою:

$$\mathcal{E} = [Q_i(K_i)Ц - Q_{i-n}(K_{i-n})Ц] + P(\Pi_i - \Pi_{i-n}) - P(I_i - I_{i-n}) - (B_i - B_{i-n}) - M - G$$

де Q_i , Q_{i-n} – обсяг видобутку i -го виду мінеральної сировини (вхідного сировинного ресурсу в разі його подальшої переробки) підприємствами гірничопромислового комплексу в натуральному виразі після застосування у відповідних нормативно-правових актах (наприклад, технологічних регламентах) нових розмірів нормованих втрат мінеральної сировини при видобутку, що спонукатимуть надрокористувачів до застосування новітніх технологій і устаткування для видобутку з меншими втратами мінеральної сировини і до інституціональних перетворень;

Рисунок. Інформаційно-логічна модель інституціональних перетворень у сфері надкористування

Π – ціна однієї тонни товарної продукції;

K_i, K_{i-n} – технологічний коефіцієнт переробки мінеральної сировини (після застосування інновацій у технології переробки мінеральної сировини, що обумовлені встановленням у відповідних нормативних актах (наприклад, технологічних регламентах) нових норм виходу товарної продукції (тобто застосування новітніх сучасних технологій переробки мінеральної сировини передбачає збільшення виходу товарної продукції) і до інституціональних перетворень;

K – розраховується як співвідношення обсягу випуску товарної продукції до обсягу вхідного сировинного ресурсу, що залучається у переробку. У разі,

якщо видобута сировина використовується безпосередньо як товарна продукція, коефіцієнт K дорівнює одиниці;

P – валютний курс НБУ, що відображає цінність національної валюти на момент здійснення експортно-імпортних операцій;

Π_i, Π_{i-n} – обсяг експорту товарної продукції (i -го виду мінеральної сировини) у грошовому виразі (вільно конвертованій валюті) після внесення відповідних змін та доповнень у нормативні акти, що регулюють у державі зовнішньоекономічну діяльність господарюючих суб'єктів у сфері надрокористування (тобто введення в дію таких норм та правил, що будуть стимулювати вітчизняних суб'єктів господарювання в сфері надрокористування до збільшення обсягів експорту товарної продукції з максимально можливим ступенем переробки) і до інституціональних перетворень;

I_i, I_{i-n} – обсяг імпорту товарної продукції (i -го виду мінеральної сировини) у грошовому виразі (вільно конвертованій валюті) після внесення відповідних змін та доповнень у нормативні акти, що регулюють у державі економічну, включаючи і зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання в сфері надрокористування (тобто введення в дію таких норм та правил, що будуть стимулювати вітчизняних суб'єктів господарювання в сфері надрокористування до збільшення обсягів видобутку гостродефіцитних та стратегічно важливих для вітчизняної економіки видів мінеральної сировини, що, у свою чергу приведе до зменшення обсягів закупівлі мінеральної сировини по імпорту і відповідно скорочення валютних витрат) і до інституціональних перетворень;

B_i, B_{i-n} – обсяг інвестиційних витрат на відтворення мінерально-сировинної бази відповідно після і до інституціональних перетворень;

M – витрати на створення господарського об'єднання (наприклад, кластера як ринкового інституту організації виробництва);

G – витрати на утримання органу управління господарського об'єднання (об'єднання підприємств), що сприяє вдосконаленню роботи підприємств гірничопромислового комплексу учасників об'єднання.

У разі, якщо за певний проміжок часу на корпоративному рівні управління не було створено ніякого господарського об'єднання, параметри M та G у формулі не враховуються.

Таким чином, розроблена інформаційно-логістична модель інституціональних перетворень у сфері надрокористування, яка передбачає пріоритетні завдання інституціонального реформування цієї сфери в ієрархічному порядку, а також запропонований методичний підхід до визначення економічного ефекту від реалізації інституціональних перетворень у вітчизняній сфері надрокористування.

Література

1. Сухоруков А. І. Особливості інституціоналізації сфери надрокористування в Україні / А. І. Сухоруков, В. В. Матюха, М. Т. Мовчан // *Стратегічні пріоритети*. – 2009. – № 1(10). – С. 151–158.

2. Матюха В. В. Інституційні особливості регулювання сфери надрокористування в умовах модернізації національного господарства // В. В. Матюха / *Економіка природокористування і охорони довкілля: рб. наук. пр. / РВПС України НАН України*. – К.: РВПС України, 2008. – С. 186–193.